

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2012, Volume: 7, Number: 4, Article Number: 1C0561

NWSA-EDUCATION SCIENCES

Received: February 2012
Accepted: September 2012
Series : 1C
ISSN : 1308-7274
© 2010 www.newwsa.com

Murat Polat
Yılmaz Ceylan
Mus Alparslan University
ankapolat@gmail.com
Mus-Turkey

**ALMAN EĞİTİM SİSTEMİNDE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞÜN İZLERİ:
OSNABRÜCK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

ÖZET: Bu araştırmanın amacı Almanya gibi Türk ve diğer nüfusu içerisinde büyük oranda barındıran bir ülkede çokkültürlülüğe ait izler hakkında bilgilere ulaşmak ve Osnabrück Üniversitesi öğrencilerinden seçilen bir çalışma grubu içerisindeki katılımcıların çokkültürlülük hakkındaki görüşlerini değerlendirmektir. Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması deseni tasarlanmıştır. Bu araştırma için nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen bulgular doğrultusunda Almanya'daki farklı kültürlerden insanların sosyo-kültürel yapıları göz önünde bulundurulmuş birtakım çıkarım ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, Çokkültürlü Eğitim,
Alman Eğitim Sistemi, Göçmen Eğitimi,
Nitel Araştırma

**TRACES OF MULTICULTURALISM IN GERMAN EDUCATION SYSTEM:
EXAMPLE OF THE UNIVERSITY OF OSNABRÜCK**

ABSTRACT

The aim of this study is to receive further information about traces belonging to multiculturalism in a country like Germany containing Turkish and any other population to a large extent within itself and especially to evaluate the opinions of the participators in a working group chosen from the students of the University of Osnabruck. The study has been designed in a qualitative research formatted. For this research, the techniques of observation and semi-structured interview will be used from the various qualitative research techniques. In the direction of the findings at the end of the research, a certain number of suggestions and inferences will be made by considering the socio-cultural structures of the people from different cultures in Germany.

Keywords: Multiculturalism, Multicultural Education,
German Education System, The Training of the Immigrant,
Qualitative Research

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Küreselleşmenin geldiği en son noktada ülkeler artık çokkültürlülükle yüzleşmek zorundadır. Çokkültürlülük, karşımıza farklı dinlere, mezheplere, inanışlara, renklere ve dillere sahip yerli ya da göçmen azınlıklar çıkarmaktadır. Her ülke küreselleşme düzeyine entegre olabilmede artık bu insani farklılıkları saygı ve hoşgörü sınırları içerisinde tanımaya ve değerlendirmeye çalışmaktadır. Çokkültürlü yapının içerisinde bazı kaynaklar çeşitli cemaatleri, eşcinsel grupları da dâhil edebilmektedir. Artık hiçbir ülkenin bireyleri tek tip bir insan modelini istemediği aksine farklılıkları özümsemiş bir toplum oluşturma çabası içerisinde olduğu açıktır. Kimi devletler ise çokkültürlülüğü herhangi bir ülke vatandaşı olabilme süreci içerisinde bir çeşit asimilasyon durumu olarak algılamaktadır. Alanyazında özellikle ABD ve Almanya gibi ülkelerde çokkültürlülük konusu eğitimsel bir pedagoji sorunu olarak ele alınmış ve hatta kimi eyaletlerin üniversite ve diğer okullarının müfredatlarında kendine yer edinmiştir.

Eğitim kavramı günümüz dünyasında ulusların, ülkelerin ve onları oluşturan toplumların geleceğinde kültür, ekonomi, insani ilişkiler, vb her alanda bir tür ağırlık noktasıdır. İnsanlık kendini daha iyi bir geleceğe hazırlamada eğitim ve eğitime bağlı sistemlerin, sürekli değişen ve gelişen yeni dünya düzeninde ne kadar önemli olduğunu fark etmektedir.

Ülkeler eğitim sistemlerini kurmada çok farklı türde insani değişkenleri göz önünde bulundururlar. Bu farklı türdeki değişkenlerden en önde geleni kültürdür. Başka bir deyişle eğitim, bir tür toplumsal bellek ya da kültür aktarımı olarak görülür. Kültür alanyazında çoğu birbiriyle ilişkili birçok tanımlamalara sahiptir ancak ortak bir tanıma ulaşabilmek anlamında Tylor'un "Primitive Culture: A Study of Man&Civilization" adlı kitabında kültür; bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve adetlerden, insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşmuş karmaşık bütündür. Özetle sosyal bakımdan öğrenilen ve bir toplumun bireyleri tarafından bölüşülen her şey, kültür olarak tanımlanmaktadır (Canatan, 2002).

Her toplum ve her devlet kendine özgü niteliklere sahip çeşitli kültürleri içerisinde barındırır. Ülkeler ancak sahip oldukları kültürler arasında bir denge kurarak hayatta kalabilirler. 21. yüzyılda ülkelerin kendilerini oluşturan çeşitli türdeki insani ve kültürel değerler arasında denge kurabilmeleri oldukça güçleşmiştir. Çünkü kültür sabit değildir, değişkenlik ve sürekliliği içerisinde saklar. Değişim ve süreklilik ise birbirlerini besleyen, iç içe geçmiş iki süreçtir.

"Değişim ister hızlı ister yavaş olsun daima süreklidir ve süreklilik de değişmeye engel değildir. Süreklilik adı verilen kesintisiz sürecin ancak değişim yoluyla gerçekleştiği söylenebilir. Sürekli değişen çevre koşulları altında, değişemeyen ya da değişime ayak uyduramayanlar elenmeye mahkûmdur. Değişen çevre koşulları karşısında ayakta kalmak isteyen insan türü kültürel yapılanmasını değiştirmek zorundadır. Tarihsel süreç içinde değişen çevre koşullarına uyum sağlayamayan kültürler kaybolmak zorunda kalmışlardır" (Şahnazarov, 1996:27).

Kültürel yapıdaki değişim ve sürekliliğe karşı ülkelerin denge unsuru olarak eğitimi kullandıklarını görürüz. Yani kültürel değişim ve sürekliliğin olabilecek olumsuz etkilerini en aza indirmenin aracı olarak eğitim kullanılır. Eğitim ve kültür birbirleriyle doğrudan ilişkilidir. Bunun temel nedeni eğitimin her toplumdaki sosyal, insani, dini, ırksal ve dilsel birçok unsuru içermesinde yatmaktadır.

Günümüz eğitimcileri geçmiş neslin hayal bile edemeyeceği bir kültürel çeşitlilik barındıran toplumlarda yaşamaktadırlar. Eğitim, bireylerin, içinde yaşadıkları toplumun etkili ve verimli birer üyesi olabilmeleri ve toplumun diğer üyeleriyle uyum içerisinde yaşayabilmeleri için, içinde yaşadıkları toplumun kültürünü tanımalarına ve o kültüre yenilikler katabilmelerine yardımcı olmalıdır (Cırık, 2008:28). Yapılan araştırmalar artık ülkelerin tek tip insan modellerine göre şekillenmediğini belirtir. Örneğin Kymlicka "Çokkültürlü Yurttaşlık" adlı kitabında yalnızca İzlanda ve Kore'nin etnik bakımdan homojen bir yapıya sahip olduğunu ve çokkültürlülüğü; etnik, dini, ahlaki, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, siyasi ideolojiler ve diğer kültürel farklılıklar açısından düşündüğümüzde tüm ülkelerin çokkültürlü olduğunu belirtilmektedir (Kymlicka, 1998:49).

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu araştırmayla amaçlanan çokkültürlülüğe yönelik eleştiriler ışığında Almanya gibi Türklerin ve diğer göçmen nüfusunu içerisinde büyük oranlarda barındıran bir ülke özelinde çokkültürlülüğe ait izlere ve bilgilere ulaşmaktır. Ayrıca Almanya'nın Osnabrück kenti üzerinde çokkültürlülük ve pratikteki uygulamalarına yönelik bir durum tespiti yapmaktır.

3. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK POLİTİKASI NEDİR?

(WHAT IS THE POLICY OF MULTICULTURALISM?)

Çokkültürlülük politikası göçlerle oluşan Amerika, Avustralya ve Kanada gibi ülkelerde gündeme gelmiştir. Ama bunlardan ilk olarak Kanada devleti 1971 de çokkültürlülüğü bir devlet politikası olarak anayasasına işlemiştir. 1971 ve sonrasında da demokratik ülkelerin tümünde ortaya çıkan azınlık veya cemaat politikaları asimilasyondan daha kapsayıcı bir hale gelmiş, hatta kültürel çeşitliliğin tanınmasına uzanan değişiklikler olmuştur (Doytceheva, 2009:61). Pierre Trudeau, Kanada'nın o dönem başbakanı olarak "çokkültürlü" bir politikadan söz eder. Ancak Kanada'da bir süre daha çift kültürlülük devam eder. Çokkültürlülüğün tarihsel olarak erime potası ya da etnik mozaiğe alternatif bir yol olması söz konusudur. Farklılığa yer verilmesi gerçek eşitliğin özüdür (Yakışır, 2009:24)

"Gelişmiş Batılı Ülkeler" kategorisinde değerlendirilen dünyadaki yasal göçlerin neredeyse yarısından fazlasını alan Avustralya, Kanada ve ABD yüzyıllardır devam eden yoğun göçler nedeniyle, herhangi bir ulus devletin sahip olduğu mana ve görünümde kültür, dil, din, yaşama biçimi türdeşliğini gerçekleştirememişlerdir. Dolayısıyla Dünya'daki diğer ülkelere oranla oldukça farklı toplumsal uyum ve istikrar politikaları izlemişlerdir (Vatandaş, 2002:15).

Küreselleşmeyle birlikte gelen değişimler, çokkültürlülük politikasının kaçınılmaz olduğunu göstermiştir. İçinde bulunduğumuz çağda, demokratik ya da demokratikleşmekte olan toplumlar, kamu kurumlarının kültürel ve dezavantajlı azınlıkları tanıyıp tanımaması ve bunu nasıl daha iyi yapabileceği konusunda önemli tartışmalar yapmaktadır (Gutmann, 2010:25). Çokkültürlülük siyaseti; içinde farklı etnik ve kültürel toplumları barındıran devletlerin toplumu bir arada tutmak için farklılık zemininde birlik anlayışını gerçekleştirme siyasetidir (Vatandaş, 2002:17). Başka bir deyişle ırk, etnik yapı, dil, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, eğitim, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutların farkına varılması, çokkültürlülüktür (APA, 2002). Bu açıdan çokkültürlülük politikaları, farklılıkların kabul eder ve bu farklılıkların oluşturduğu zemin üzerinde bir toplumsallık tesis etmeye çalışır. Farklı kültürleri içerisinde barındıran devletlerin bu çeşitlilik karşısında iki türlü

yaklaşımları söz konusu olmaktadır: İlkinde toplum, çeşitliliği hoş karşılayıp destekleyebilirken, ikincisinde ise, toplum, diğer grupları tamamen ya da kısmen baskın kültürün içinde asimile etmeye çalışabilir (Parekh, 2002:219; Aktay, 2003:57).

Antony Smith bu konuyla ilgili olarak şöyle der: "Her ne zaman ve her nasılsa bir ulusal kimlik bir kere biçimlenip yerleştiğinde, onu hafızalardan silmek imkânsız değilse (toptan soykırım dışında) bile artık inanılmayacak kadar zordur" (Aktaran Kymlicka, 1998: 280). Bu yüzden tek şans çeşitliliği kullanmak ve onun yaratıcı potansiyelinden yararlanmaktır (Parekh, 2002:220).

Almanya hükümeti de Max Frisch'in ünlü "işçi istemiştik, insanlar geldi" sözü gereğince insan olarak görmedikleri varlıkların Almanya'ya gelmesi ve kalıcı olmalarıyla birlikte özellikle eğitimin standardizasyon gücünden yararlanma adına farklı kültürler ve kültürel çeşitliliklerle ilgilenmiştir. İşçi ailelerinin yerleşmek için getirilme süreçleri 1973 yılından itibaren başlamıştır. Ailelerin de göç etmesinden sonra okullarda farklı dilleri konuşan ve Alman kültürü açısından yabancı görülen bir kültürle karşı karşıya kalınmıştır.

Bu anlamda ilk anda bir eğitim politikası olarak "yabancılar pedagojisi" oluşturulmuştur. Bu pedagojinin amacı yabancı çocukların eğitim ve uyum açıklarını kapatmaktır. İlk zamanlarda "hazırlık sınıfları" konulmuş, sonrasında ise göçmen çocuklar için bu sınıflar "milli sınıflara" dönüşmüştür. Eğitim sisteminin toplumu homojenleştirme isteği herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Özellikle ulus-devlet ideolojisi bunu yapmaya kendini zorunlu hisseder. Bu maksatla gerçekleştirilen eğitim sistemi ve müfredat çalışmaları göçmen nüfusun yoğun olduğu yerlerde çokta istenilen hedeflerine Almanya özelinde ulaşamamıştır. Örneğin Almanya'da 1980 sonrasında yabancılar pedagojisi eleştirilmeye başlanmıştır. Çünkü "yabancı" kavramının kimleri kapsadığı tam olarak sınırlandırılmamıştır. Buna paralel olarak yabancı kavramı toplumdansından sorgulanmaya başlanmıştır. Bu eleştiri sürecinden sonra yeni bir yaklaşım "Kültürlerarası Pedagoji" doğmuştur. Yani Kültürlerarası pedagoji Alman eğitim sistemi içerisinde 1980 ve sonrasında girmiştir ve o tarihten bugüne gün geçtikçe daha fazla yankı bulmaktadır. Ancak hala okul müfredatlarında göçmenlerin bir yabancı olarak görüldüğü çokça örnekler mevcuttur.

Almanya'da kültürlerarası pedagojinin çıkış noktasının "yabancılar sorununun" üstesinden gelmek amacıyla geliştirilmiş olması, bu yaklaşımın sancılı olarak başladığını göstermektedir. Daha en başta bir problemin sözde çözümü olarak başlayan bir yaklaşımın problemi gerçek anlamda çözeceğine inanmak çok muhayyel olur. Her ne kadar çoğulcu bir toplum yapısı sergileyen Almanya eğitim sisteminin kültürlerarası pedagoji gibi bir yaklaşıma sahip olması gerektiği gerekli görülmüş olsa da bu duruma yapılan veya yapılacak eleştirilerinde dikkate alınması gerekmektedir.

Kültürlerarası pedagojiye karşı geliştirilen şu olumsuz eleştiri kendi içinde haklılık payı barındırmaktadır: "Okullarda kültürlerarası farklar konu edildikçe, Türk olma, Alman olma, Rus olma gibi etnik aidiyetler çocuklar tarafından daha fazla dikkate alınacaktır" (Almanya göçmenler eğitim yaklaşımı, Arnd-Michael Nohl'un IV. Demokratik Eğitim Kurultayı'ndaki "Almanya'da Kültürlerarası Pedagoji" isimli bildirisinden yararlanılarak hazırlanmıştır. 243-249).

Sonuçta her şeye rağmen değişen dünya sürecinde Almaya bulundurduğu kültürel farklılıkların isteklerini karşılamaya istekli gözükmektedir. Özellikle Almanya ve diğer göçmen ülkelerinin bu durumun üstesinden gelmeye çalışıyor olmaları gayet doğaldır. Bu anlamda yapılan politikaların ilk olarak eğitim sisteminde ve

okullarda gerçekleştiriliyor olması ise çokkültürlü eğitim anlayışını dünya gündemine oturtmuştur.

4. ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM VE ÖZELLİKLERİ (MULTICULTURAL EDUCATION, AND FEATURES)

Yakın zamanlı insanlık tarihindeki süreçleri incelediğimizde de çokkültürlülüğün ve çokkültürlü eğitim kavramlarının ülkelerin hayati süreçlerine girmekte olduğunu fark ederiz. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İngiltere, Fransa, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerde, etnik ve kültürel farklılaşma büyük bir oranda artış göstermiştir. Bu devletlerin, Asya, Afrika ve Hindistan'da bulunan kolonileri, işçi ihtiyacını karşılamak ve ekonomik statülerini yükseltmek amacıyla Avrupa'ya göç etmişlerdir. Amerika'da da durum benzerdir, çünkü Amerika'nın kuruluşunda farklı gruplar yer almıştır ve bu da doğal olarak kültürel çeşitliliği artırmıştır. Bu durum, Avrupa ve Amerika'da, etkili vatandaşlık için öğrencilerin nasıl eğitilmesi gerektiğinin sorgulanmasını gündeme getirmiştir (Banks & Lynch 1986, aktaran Banks, 2004; Cırık, 2008). Bu eğitimsel sorgulamayı küreselleşme alt boyutları içerisinde de düşünmek mümkündür.

Küreselleşmenin alt boyutları çeşitli açılardan ele alınabileceği bir şekilde birlikte politik boyutunu insan hakları ve liberal demokrasi oluştururken, ekonomik boyutunu çok uluslu sermaye ve serbest piyasa ekonomisi oluşturur. Özellikle kültürel boyutunda ise farklı kültürel kimliklerin bir arada yaşaması öngörülür (Akdemir, 2004). Avrupa ülkelerinde kendilerine "göçmen" denilen farklı kültürel kimliklere sahip insanların demografik olarak büyük oranlarda yaşadıkları açıktır. Bu türden kültürel kimlikleri dengelemek adına, küresel vatandaşlık amaçları doğrultusunda, özellikle Amerika ve Avrupa ülkelerinin eğitim sistemlerine çokkültürlü eğitim ilkeleri oluşturarak denge getirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Çokkültürlülük adına devletlerin karşısına çıkan ilk problem eğitim konusunda ortaya çıkmaktadır. Kamusal alanda bir şekilde fark edilmeyen farklılıklar ve özellikler eğitim alanında çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Eğitimin amacı bilindiği üzere istendik davranışların bireye kazandırılmasıdır. Aynı devlet çatısı altında yaşayan her türden grubun kendini evinde hissetmesi noktasında ortaya çıkan çokkültürlü politikası, herkesin kendi kültürel özelliklerinin dillendirildiği ve kendi kültürüyle gurur duyacağı bir çokkültürlü eğitimi gerektirmektedir.

Ülkeler eğitim sistemlerini düzenlerken çokkültürlülük yaklaşımını barındıran öğretim ortamlarının oluşturulmasını da göz önünde bulundurmalıdırlar. Çok kültürlü eğitimin, öğretimi, yönetimi, rehberliği, program geliştirmeyi, performans değerlendirmeyi ve okul iklimini etkilediği konusunda eğitimciler görüş birliği içerisindeyler (Gay, 1994; Cırık, 2008). Bazı ülkelerde çok kültürlü eğitimin üniversitelerde ve kolejlerde ders olarak okutulması önerilen ve olağan bir durum haline gelmiştir. Örneğin Amerika'daki "Öğretmen Eğitiminin Denkliği" ile ilgili ulusal kurul, öğretmen hazırlama programlarına çokkültürlü eğitime yönelik uygulamaların konulması gerekliliğini belirtmektedir. Bu nedenle Amerika'da bazı üniversiteler, öğrencilerinin çokkültürlü eğitimle ilgili en az bir ders almalarını istemektedirler (Diaz, 1994: aktaran Cırık, 2008).

Çokkültürlü bir eğitimin nasıl olması gerekliliğine yönelik ilkeleri Banks ve diğerleri (2001), Bennett (2001) ve Gay (1994) aşağıdaki maddelerle sıralamışlardır (Aktaran Cırık, 2008):

- *Irkçılık, ön yargı, cinsiyet ayrımı ve diğer ayrımcılıkların son bulması.*

- Öğrenme ortamında farklı kültürlerle yer verilmesi.
- Farklı kültürlerin miraslarının, deneyimlerinin, bakış açılarının birleştirilmesi; kültürel olarak farklı öğrenciler için okulda öğrenilenler ile gerçek yaşam deneyimleri arasında bağlantılar kurulması.
- Tüm bireyler için eğitim eşitliği sağlanması.
- Farklı kültürlerin birleşimi için bilimsel araştırmaların yapılması.
- Farklı kültürleri anlamak ve değer vermek için hümanistik girişimlerde bulunulması.
- İçerik ve sürecin, yapı ve özü, eylem ve yansıtmanın, bilgi ve değerlerin, felsefe ve metodolojinin, eğitimsel anlamlar ve sonucun, birlikte ele alınması.
- Sistemik değişimin, gelişimsel bir süreç olduğunun kabul edilmesi.
- Farklılıkların eğitimin içeriğini zenginleştirdiğinin farkında olunması.
- Öğretmenlerin, etnik grupların özelliklerinin, öğrencilerin davranışlarını nasıl etkilediğini anlamalarına yardım eden programların düzenlenmesi.
- Öğrencilerin, bilginin sosyal olarak yapılandırıldığını anlamalarına yardım eden eğitim programları geliştirilmesi.

Burada yer alan ilkeler doğrultusunda çokkültürlülüğün eğitime yansımaları daha sağlam ve etkili olacaktır. Öğrenme ortamları oluşturma sürecinde çokkültürlü ilkelerin göz önünde bulundurulması hem öğretmenler hem de öğrenciler arasındaki sınıf içi iletişimi ve öğrenmeyi kolaylaştıracaktır.

Öte yandan çokkültürlülüğe karşı eleştirel bakış açıları da geliştirilmiştir. Özellikle Almanya, İngiltere, Fransa gibi ülkelerdeki bazı aydınların çokkültürlülüğe karşı eleştirileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Canatan, 2002:331):

- Kültürel farklılıklar, etnik grupların yerleşik topluma uyumuna engel olmaktadır.
- Çokkültürlü toplum, farklı etnik gruplar arasındaki kültürel çatışmaları beraberinde getirmektedir.
- Topluma entegrasyon sorunu çokkültürlülüğe yönelik uygulamalar yerine ancak tam veya sınırlı oranda asimilasyon ile çözülebilir.

Çokkültürlülük üzerine tüm bu eleştirilere karşın daha net bilgilere ulaşabilmek adına araştırmacıların özellikle Avrupa'da yer alan ülkeler özelinde ciddi çalışmalara ağırlık vermeleri gerekmektedir. Alanyazında çokkültürlülük ve pratikteki uygulamaları arasındaki ilişkiye yönelik sürece katkı sağlamayı amaçlayan çalışmalara çokkültürlülük kavramının gelecekte olabilecek olumlu yansımaları için ihtiyaç vardır.

5. YÖNTEM (METHOD)

5.1. Araştırma Modeli (Research Model)

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması deseninde tasarlanmıştır.

5.2. Evren ve Örneklem (Population and Sampling)

Araştırma evrenini Almanya'nın Osnabrück kentinde bulunan Osnabrück Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubunu amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen ve pedagoji eğitimi alan 3'ü bayan

7'si erkek olmak üzere toplamda 10 Osnabrück Üniversitesi öğrencisi oluşturmaktadır.

5.3. Veri Toplama Aracı (Data Collection Tool)

Araştırmanın kuramsal yapısını oluşturmak üzere ilgili alanyazın incelenmiştir. Bu alanyazın taraması sonrasında eldeki veriler doğrultusunda bir yarı yapılandırılmış görüşme formu, "Çokkültürlülük Görüşme Formu (Ek:1)" geliştirilmiştir. Görüşme formu içeriğinde katılımcılara yönelik olarak cinsiyet ve diğer bağımsız değişkenlerin sorulduğu bir kişisel bilgiler bölümü de yer almaktadır.

5.4. Verilerin Analizi (Analysis Of Data)

Çalışma sonunda görüşmenin gerçekleştirildiği 10 öğrenciden 7'sinin verileri analiz için yeterli görülmüş ve verilerin analizinde nitel araştırmalarda analiz yöntemlerinden biri olan betimsel içerik analizi yöntemiyle bulgulara ulaşma yoluna gidilmiştir. Geçerli kabul edilen ve veri analizi için kullanılan katılımcı görüşme formlarına sırasıyla "K1, K2, K3, K4, K5, K6 ve K7" şeklinde simgesel bir kodlama yapılmıştır. Katılımcıların görüşleri bu kodlar üzerinden özgün ifadeler korunarak çalışmaya dahil edilerek araştırma bulguları elde edilmiştir. Ayrıca değerlendirmeye alınan katılımcı görüşleri arasında cinsiyet bağımsız değişkenine göre dengeli bir dağılım oluşmadığından, araştırma verileri arasında cinsiyet değişkenine yönelik bulgulara ve sonuçlara yer verilmemiştir.

6. BULGULAR (FINDINGS)

1. Çok kültürlülük veya Kültürlerarasılık ile ilgili bir seminer ya da konferansa katıldınız mı?

Katılımcıların 6'sı bu soruya "evet" yanıtını verirken sadece 1 katılımcı "hayır" şeklinde yanıt vermiştir. İlk soru maddesine evet diyen katılımcılardan K1, K2, K3 ve K4 katılmış oldukları çokkültürlülük veya kültürlerarasılık seminerini veya konferansını "Kültürlerarası Yeterlilik Çalışması" şeklinde adlandırmıştır. K5 ve K6 kodlu katılımcılar ise herhangi bir isim belirtmemişlerdir.

• Yanıtınız evet ise, bu bağlamda ne gibi bilgiler edindiniz?

Evet yanıtını veren katılımcılardan K1 çokkültürlülüğe yönelik aldığı kurs ya da seminerden " göç geçmişine sahip birçok azınlık ve kültürleri" öğrendiğini; K4 ve K5 ise "farklı ülkelerden öğrencilerle" tanıştıklarını; K2, K3 ve K6 kodlu katılımcılar ise "kültürlerarası farklılıkların ve farklı kültürden insanlarla empati kurmanın" önemli olduğunu belirtmişlerdir.

• Yanıtınız hayır ise, böyle bir seminer ya da konferansa katılmak istiyor musunuz?

Görüşme formundaki ilk soruya "hayır" yanıtını veren K7 kodlu katılımcı çokkültürlülüğe yönelik bir kurs ya da seminere katılmak istediğini "çünkü diğerlerinin kültürünü tanımanın ve davranışlarını anlamının ve buna göre ilişki kurabilmenin önemli" olduğunu ifade etmiştir.

2. Göçmen kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Göçmen kavramına yönelik olarak K1 "göç olmadan birçok toplumun kendi devamlılığını ve gelişmesini sürdüremeyeceği" görüşünü belirtir. K3 göçmen kavramının "globalleşmenin" bir sonucu olduğunu K4 "100 yıl öncesine göre bu kavramı özellikle iş bulma açısından önemli" gördüğünü, K5 "bu kavramı pozitif bulduğunu ve değerlendirdiğini" ifade etmişlerdir. Ayrıca K6 göçmenliğin "Almanya'da kaçınılmaz" olduğunu söyleyerek kesin bir anlatım kullanmıştır. Öte yandan K2 bu

kavram için "göç kavramı bende negatif bir çağrışım yapmaktadır" şeklinde olumsuz yönde bir görüşle itici bulunduğunu belirtmiştir.

3. Sosyal hayatınızda farklı kültür ve farklı etnik kökenden gelen arkadaşlarınız var mı?

Soru maddesine tüm katılımcılar evet diyerek pozitif yönde bir katılım göstermişlerdir. Özellikle K1 bu durumu "Evet, anaokulundan üniversiteye kadar insan farklı kültürlerden gelen birçok kişiyle karşılaşılıyor. Birçoğu daha sonra sizin arkadaş ortamına katılıyor. Benim farklı kültürlerden birçok arkadaşım var" diyerek oldukça açık ifade etmiştir. Ayrıca K3 "Türk, Suriyeli, İngiliz, Kanadalı, Meksikalı" arkadaşlarının olduğunu belirtirken K5 farklı etnik kökenlerden çok arkadaşına sahip olduğunu ve bunun kendisini "çok sevindirdiğini" belirtmiştir.

• Bu arkadaşlarınızla ilişkilerinizde hangi tecrübeler ve duygular yaşadınız? tartışma yaşadınız mı?

Katılımcılar arasında sadece K6 bu maddeye "hayır" tartışma yaşanmadı anlamında yanıt verirken K1, K2, K3, K4 ve K5 kodlu katılımcılar "evet tartışmaların olduğunu ancak bunların iletişimle büyümeden çözüldüğü" şeklinde yanıt vermişlerdir. Bununla birlikte K3 "büyük bölümü iyi bir tecrübe, doğal olarak bazen tartışmalar da oluyor. Ama kendi kültüründen olan arkadaşlarla da oluyor" şeklinde görüş bildirerek kültürel çatışmaların sadece farklı kültürlerden gelenlerle değil bireyin kendi kültüründen olan arkadaşlarıyla da yaşanabileceğini vurgulamıştır. Katılımcılardan farklı etnik kökenlerden gelenlerle iletişim kurmanın heyecan verici olduğu yönünde yanıtlarda gelmiştir. Örneğin, K5 "birbirimizle çok samimi arkadaşlıklarımız var. Birçok diller ve maceralar. Tartışmalar az" ifadesiyle doğrulamaktadır.

• Farklı kimlik ve farklı kültürden biri ile arkadaş olmak ister misiniz? yanıt evet ise neden?

Bu maddeye K7 ve K2 kodlu katılımcılar görüş belirtmezken diğer katılımcılar olumlu yönde görüş bildirmişlerdir. Örneğin, K5 kodlu katılımcı kesinlikle farklı kültürden biriyle arkadaş olmak isteyebileceğini belirterek düşüncelerini "bu bir kazanım ve de enteresan. İnsan birbirinden, dilleri, tarihleri, seyahatleri ve yaşamayı öğreniyor" şeklinde ifade etmiştir. Yine K1 kodlu katılımcı ise bu türde bir arkadaşlık için "çok sevinirim, insan kendi etnik köken ve kültür kriterine sahip arkadaşları hiç aramıyor. Benim farklı kültür ve insanlar karşı bir merakım var, bu yüzden ilgim var ve böyle bir arkadaşım olmasını istiyorum" diyerek görüşünü belirtmiştir.

4. Kendi ülkenizde, Eğitim ve öğretimde sadece kendi kültürünüze ait konular mı işlenmeli? Görüşünüz nedir? Diğer dilleri ve diğer kültürleri de içerisinde bulunduran bir eğitim ve öğretim tasvir edebiliyor musunuz?

Bu soru maddesine katılımcılar arasında sadece K1 "hayır! tüm kültürler, tüm diller işlenmemelidir. Bu Çok kültürlü bir toplum içerisinde mümkün değildir. Sadece bir grup veya kültür ya da diller ısrarlı olur. Böyle bir eğitim ve öğretim Almanya da tasvir edemiyorum" ifadeleriyle karşı olduğunu belirtirken, diğer katılımcılar farklı dilleri ve kültürleri de içerisinde bulunduran bir eğitim yapısına olumlu baktıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, K3 "sadece benim kültürüm işlenmemelidir. Bilakis ülkedeki azınlıkların kültürleri de işlenmelidir" şeklinde görüş belirtirken, K4 bu durumu "hayır, sadece benim alman kültürüm olmaması gerekiyor. Ayrıca diğerleri de olmalı. Bu on yıllardır yabancı dil derslerinde yapılmaktadır.(İngilizce, Fransızca, İspanyolca), çünkü dil kültürden ayrı tutulamaz" yanıtıyla daha net açıklamıştır. Diğer taraftan K7 ve

K5 bu duruma pozitif bakmakla birlikte yine de bireyler arası iletişimin kurulabilmesi anlamında ortak bir dilin önemine vurgu yapmaktadırlar. Bunu K7 "eğitim ve öğretim bana göre diğer kültürleri desteklemelidir. Ama bu nedenle bir dilde eğitime ihtiyaç vardır" ve K5 ise "benim açımdan problem yok. Dilsel ve kültürel çeşitlilik talep edilmelidir. Eğer herkes bir dilde anlaşırsa her şey daha kolay olur" cümleleriyle ifade etmişlerdir.

5. Başka kökenlerden gelen insan grupları içerisinde, kendinizi etnik kökeniniz dolayısıyla nasıl hissettiniz?

Bu maddeye K7 dışında diğer tüm katılımcılar yanıt belirtmişlerdir. Örneğin K6 "bu grupta ilgili bir şeydir. Grup açık olursa, kendimi iyi hissederim. Grup itici olursa kendimi kötü hissederim. Çünkü ben dışlanıyorum" şeklinde hislerini ifade ederken K1 "ilk önce insan kendini yabancı hissediyor. Anlayış zorlukları da oluyor. Ama korku ve kendini iyi hissetmeme olmadı" diyerek kısmen pozitif hisler içerisinde olduklarını belirtmektedirler. K3 ve K4 ise daha olumsuz yönde görüş belirtmişlerdir. K3 "Farklı, bazen kendimi yabancı hissettim" ifadesinde bulunurken K4 ise bu durumu "özel bir duygu yok, açıkça dışlanıp ya da bazen de alay edildim" cümleleriyle açıklamışlardır. Katılımcılardan K2 ve K5 ise kısmen daha olumlu hislere sahiptirler. Bu durumu K5 "iyi hissettim. Daima ilgi gösterildi" cümlesiyle anlatırken K2 ise "kendimi çok iyi hissettim, fakat diğer insanları anlamasaydım, kendimi iyi hissetmezdim" ifadeleriyle olumlu görüşlerini belirtmişlerdir.

6. Başka kültür ve etnik kimliğe sahip olan insanların durumlarını, ülkenizdeki öğretim sistemi içerisinde nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yanıtlar incelendiğinde bu soru maddesine yönelik olarak tüm katılımcıların görüş belirttikleri görülmüştür. Özellikle K3 "Farklı etnik gruplara yönelik okullar olmamalıdır" cümlesiyle bu soru maddesindeki duruma yönelik katı ve kesin bir ifade kullanmıştır. Buna karşın K6 ve K2 durumu hak ve eşitlikler anlamında ifade etmişlerdir. Örneğin K6 bu duruma yönelik "Tabii ki, herkes aynı şansa sahip olmalıdır" cümlesini kullanırken K2 ise "insanlar, öğretim sisteminde eşit haklara sahip olmalıdırlar. Bu yüzden ülke dilini öğrenmeleri önemlidir. Sadece insanlar diğerlerinin dilini konuşursa, onlarla beraber öğrenebilir" şeklinde bir ifadeye başvurmuştur. Diğer taraftan K1 ve K5 durumu özellikle göçmen çocuklarına eşitsizlik yapıldığı şeklinde ifadelerle değerlendirmişlerdir. K1 bu görüşlerini "Maalesef bizim öğretim sistemimiz yabancı çocuklara haksızlık yapmaktadır. Biliyorum ki, Almanya'da sosyal ve kültürel köken, öğretim başarısında çok zor bir rol oynuyor. Ya da başarısızlık rolü oynuyor" şeklinde net cümlelerle açıklarken K5 ise "bir grubun önünü kesmek maalesef çok kötü ve fırsat eşitliği olmuyor. Bütün insanlar aynı eğitim halkına sahip olmalıdır" cümleleriyle ifade etmiştir. Son olarak K7 ve K4 kodlu katılımcılar özellikle bu soru maddesindeki durumun esas nedenini dil problemine bağlamaktadırlar. Bu problemi K7 "çoğu zaman insanlar zorlanıyor, çünkü dil problemleri oluyor. Buna rağmen öğrencilerin beraber ders işlemesi gerekiyor. Çünkü ders dışında öğrenme çok anormaldir. Öğretmenlik mesleğinde göçün nedenlerine dikkat edilmesi gerekir" türünden cümlelerle ifade ederken K4 ise "Bazı okulların ülkeye, kültürlerin entegrasyonunu talep ettiklerine inanmıyorum. Aksine arka planda daha az temas eden noktalar laik bir yapıya sahip. Özellikle dil dersi talebini destekliyorum, dil öğretimin başarılı olabilmesi için önemlidir" şeklindeki kendi içerisinde var olan duruma özgün bir çözümde barındıran ifadelerle konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

7. Başka dine mensup olan insanlarla problemsiz anlaşacağınıza inanıyor musunuz?

Çokkültürlülük görüşme formu içerisindeki bu son maddeye hemen tüm katılımcılar genel olarak olumlu görüş belirtmişlerdir. Örneğin K3 kodlu katılımcı "*inanmıyorum ki, hiç problem yaşamıyorum*" şeklinde görüş bildirirken K1 dilsel olarak anlaşmanın önemine de vurgu yaparak "*Evet, eğer biz dilsel olarak anlaşabilirsek, saygı ve tolerans gösterebilirsek problemsiz yaşamak mümkün olabilir*" demiştir. Bunun yanı sıra K2 dine mensup değil ama hurafelere mensup kişilerle sorun çıkabileceğini ima ederek "*farklı dinler üzerine (büyük dünya dinleri üzerine) bilgi edindim. İnanıyorum ki, onlarla iyi anlaşılabilir. Benim gibi Hıristiyan olmayan arkadaşlarım da var. Bilakis, Müslüman, ateist ve Budist. Ben diğer örf ve adetlere karşı açık bir insanım*" cümleleriyle görüşünü belirtmiştir. Öte yandan K7 bu durum için şüpheli bir yaklaşımla "*biraz hayır. bazı tartışmalar olabilir*" ifadesinde bulunmuştur. Ancak K7'nin aksine K4 ve K5 karşılıklı hoşgörü ve anlayış olursa durumun sorun olmayacağına vurgu yapmaktadırlar. K4 bu durum için "*Evet, elbette. Her iki yönden ılımlı olma şartı vardır ki, başkalarına eşit değerle davranmalıdır, dinsiz olarak değil*" şeklinde görüş belirtirken K5 ise "*Evet, bende kabul ve saygı gördüğüm sürece*" sorun olmayacağı yönünde beyanda bulunmuşlardır. Son olarak K6 kodlu katılımcı birazda hümanist bir yaklaşımla "*Evet. çünkü benim için insanlar dinlerinden daha değerlidir*" yönünde bir açıklama getirerek her şeyden önce tüm etnik veya diğer kimliklerimizden önce özümüzde insan olduğumuz gerçeğini dillendirmiştir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

İnsani süreçler içerisinde ve globalleştiği düşünülen dünya özelinde çokkültürlülüğün kaçınılmaz olduğu çalışma dahilinde ki tüm katılımcıların yorumlamalarından ve ifadelerinden elde edilmektedir. Bununla birlikte araştırmada katılımcılarımızın neredeyse tamamı çokkültürlülükle alakalı bir ders ya da konferansa katılmışlardır. Katıldıkları seminer ya da konferanslar için öğrencilerin verdikleri isimler "*kültürlerarası yeterlilik çalışması*", "*kültürlerarası literatür çalışması*", "*entegrasyon ve asimilasyon*" gibi isimlendirmelerdir. Bu isimlendirmeler arasında en yüksek oranda "*kültürlerarası yeterlilik çalışması*" kavramının kullanıldığı görülmektedir. Bu bulgu Osnabrück öğrencilerinin çokkültürlü eğitim anlayışından uzak olmadıkları yönünde yorumlanabilir (K1, K2, K3, K4, K5, K6).

Katılımcıların farklı kültürlere ve etnik kökenlere yönelik görüşlerinin "*farklı insanlarla tanışma*" ve "*farklılıklara karşı empati kurabilme*" düzeylerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu durum Almanya gibi çoğulcu bir ülkede yaşayan katılımcıların genel anlamda çokkültürlülüğün getirdiği farklılıklara karşı pozitif bir algı içerisinde oldukları şeklinde ifade edilebilir (K3, K4).

Araştırma katılımcıların yarından fazlasının çokkültürlü bir eğitim yapısını desteklemekte olduğunu ancak bu noktada özellikle bireylerin iletişimlerini açısından bir "*ortak dil*" in geliştirilmesi yönünde görüşlerin ağır bastığına işaret etmektedir. Bu ortak dil özellikle Alman kökenli öğrenciler için doğal olarak "*Almanca*" şeklinde görülmektedir. Bu sonuç öncelikle öğrencilerin ana dil Almanca olduğu sürece diğer dillerin, dinlerin ve kültürlerin gelişimleri ve eğitimlerine yönelik görüşlerinin hoşgörülü ve olumlu olduğu yönünde açıklanabilir (K2, K4, K7, K5).

Bireyler arasında kültürel farklılıklara yönelik dini anlayış ve insani saygı olduğu sürece herhangi bir çatışma ya da tartışmanın

olmayacağıının, olsa bile karşılıklı iletişim ve özellikle konuşma yoluyla böylesi durumların aşılabileceği katılımcıların "*Başka dine mensup olan insanlarla problemsiz anlaşacağınıza inanıyor musunuz?*" soru maddesine vermiş oldukları olumlu yanıtlarla anlaşılmıştır. Bu sonuç özellikle çokkültürlülük üzerine bir seminer ya da kurs alan öğrencilerin kültürler arası farklılıklara karşı daha pozitif ve hoşgörülü oldukları yönünde yorumlanabilir (**K1, K2, K3, K4, K5, K6**).

Özellikle **K1** ve **K5** kodlu katılımcıların ifadelerinden Alman eğitim sistemi içerisinde farklı etnik köken ve kültürlere sahip göçmen çocuklarına yönelik ciddi ayrımların uygulandığı düşüncesi oluşmuştur. Bu durum hali hazırdaki Alman eğitim sisteminin göç sonrası Almanya'da eğitimlerine devam mecburiyetleri bulunan göçmen ve azınlık unsurların çocuklarının eğitimlerini kasıtlı olarak engellendiğine yönelik olarak düşünülebilir.

Çokkültürlülüğü eğitim sisteminin bir unsuru olarak gören Alman eğitim sistemi içerisinde özellikle göçmen ya da azınlık çocuklarının eğitimsel gelişimlerine yönelik varsa kısıtlamalara engel olunması yönündeki çalışmalara Alman araştırmacılar ve Almanya hükümeti daha özenli bir yaklaşım sergileyebilirler. Almanya özelinde tüm diğer ulus devletler ya da ülkeler farklı etnik köken ve kültürlere sahip insanların yaşam koşulları ve eğitim hakları konusunda daha hassas olabilirler. Buna öncelikle çokkültürlülüğe karşı sergileyecekleri hoşgörü ve saygı temalı insani projelerle başlayabilirler. Sosyologlar çokkültürlülüğün sosyolojik ve toplumsal süreçlerini açığa çıkaran gerek teorik gerek uygulamalı araştırmalara yaptıkları çalışmalarda daha çok yer verebilirler.

NOT (NOTICE)

Bu çalışma, 10-11 Mayıs 2012 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen I. Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Akdemir, A.M., (2004). *Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu*. Atatürk Üniversitesi, K.K.E.F. yayınları, Erzurum.
- Aktay, Y., (2003). Küreselleşme ve Çokkültürlülük. *Tezkire*, Temmuz, Sayı: 35, Kasım/Aralık, s. 55-81.
- APA, (2002). *Guidelines on multicultural education, training, research, practice, and organizational change for psychologists*. 07 Ocak 2012 tarihinde <http://www.apa.org/pi/multiculturalguide/homepage.html> adresinden alınmıştır.
- Banks, J.A., (2004). *Teaching for social justice, diversity, and citizenship in a global world*. The Educational Forum, (68), 289-298. 07 Ocak 2012 tarihinde EBSCOhost veritabanından alınmıştır.
- Canatan, K., (2002). *Hollanda'da Çokkültürlü Toplum Tartışmaları ve Karşı-Çokkültürcü Söylemin Analizi*. Avrupa Günlüğü, Sayı 2, Sh: 317-332, Berlin.
- Cırık, İ., (2008). Çokkültürlü Eğitim ve Yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 34: 27-40, Ankara.
- Doytcheva, M., (2009). *Çokkültürlülük*. Çev. Tuba Akıncılar Onmuş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gay, G., (1994). *A synthesis of scholarship in multicultural education*. 11 Ocak 2012 tarihinde <http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/educatrs/leadrshp/le0gay.htm> adresinden alınmıştır.

- Kymlicka, W., (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık. Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Nohl, A.M., (2004). *Almanya'da Kültürlerarası Pedagoji. IV. Demokratik Eğitim Kurultayı*, Ankara Üniversitesi, s. 243-249, Ankara.
- Özhan, İ., (2006). *Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Parekh, B., (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*. Çev. Bilge Tanrıseven, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Şahnazarov, B., (1996). *Özbekistan Anayasasında ve Özbekistan Uygulamasında Kültürel Çoğulculuk*. Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, İzmir.
- Tekinalp, Ş. (2005). *Küreselleşen Dünya'nın Bunalımı: Çokkültürlülük*. *Journal of İstanbul Kültür University*, 2005/1 pp.75-87, İstanbul.
- Toprak, G., (2008). *Öğretmenlerin Çokkültürlü Tutum Ölçeği'nin (Teacher Multicultural Attitude Survey) Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Vatandaş, C., (2002). *Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Kimlikler ve Çokkültürlülük*. Değişim Yayınları, İstanbul.
- Yakışır, A.N., (2009). *Bir Modern Olgu Olarak Çokkültürlülük*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

EK:1

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK GÖRÜŞME FORMU (INTERVIEW FORM OF MULTICULTURALISM)

Çokkültürlülük, yeni Dünya düzeninde farklı etnik kimliklere, farklı dillere, farklı inançlara ve diğer insani tüm farklılıklara açık olmayı vurgulayan, onların haklarına saygılı olunmasını gerektiren bir kavramdır. Bu araştırmanın amacı küreselleşmenin kaçınılmaz olarak bizlere dayattığı çokkültürlülük kavramının Almanya'nın Osnabrück eyaletindeki üniversite öğrencileri arasından seçilen çalışma grubu üzerindeki algısını ortaya koymak ve bu yönde yapılan diğer çalışmalar doğrultusunda bir tür durum tespitine ulaşmaktır.

Bu amaç doğrultusunda toplamda yedi adet açık uçlu soru oluşturduk. Bu soruların yanıtlanması için ortalama 40 dk'lık bir sürenin yeterli olacağını düşünüyoruz. Katkınız için teşekkür ederiz.

Kişisel Bilgiler:

Cinsiyet: K() E()

Çokkültürlülük ile ilgili herhangi bir kurs veya ders alıp almadığı:

Evet, aldım () Hayır, almadım ()

Soru 1: "Çokkültürlülük" veya "Kültürlerarasılık" kavramlarının içerisinde yer bulduğu herhangi bir derse ya da kursa katıldınız mı?

- **Sonda 1:** Bu kavramları işleyen bir kursa ya da derse katıldıysanız eğer sizin için ne türden bir deneyim oldu?
- **Sonda 2:** Bu kavramları işleyen bir kursa ya da derse hiç katılmadıysanız eğer katılmak ister misiniz? Neden?

Soru 2: "Göç, Göçmenlik" gibi kavramlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Soru 3: Yaşadığınız çevrede farklı etnik kimliğe ya da kültüre sahip arkadaşlarınız var mı?

- **Sonda 1:** Farklı etnik kimliğe ya da kültüre sahip arkadaşlarınızın olması konusunda neler hissediyorsunuz? Bu türden arkadaşlarınızla herhangi bir çatışma yaşadınız mı?
- **Sonda 2:** Farklı bir etnik kimliğe ya da kültüre sahip bir arkadaşınız yoksa böyle bir arkadaşınız olmasını ister miydiniz? Neden?

Soru 4: Sizce yaşadığınız ülkede almış olduğunuz eğitim sadece sizin kültürünüze özgü özellikleri mi işlemeli? Örneğin iki dilli yani farklı etnik kökenden gelen insanlara ait bir dilin de içerisinde konuşulduğu türden bir eğitim sistemi olabilir mi?

Soru 5: Etnik kökeninizden dolayı yaşadığınız çevrede kendinizi diğer insanlara karşı farklı hissettiğiniz oluyor mu? Oluyorsa neden?

Soru 6: Yaşadığınız ülkede farklı etnik kimlikten insanların eğitim sistemi içerisindeki durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu özellikteki insanların eğitim göreceği ayrı bir okul olmalı mı?

- **Sonda 1:** Eşcinsel, Siyah, Engelli gibi farklı şekillerde nitelendirilen insanların yaşadığınız ülkede sizinle aynı eğitim hakkına sahip olduklarını düşünüyor musunuz? Bu türden insanlarla aynı eğitim ortamında olmak sizi rahatsız eder mi? Neden?

Soru 7: Farklı dini kimliğe sahip insanlarla kolay anlaşabileceğinizi düşünüyor musunuz? Neden?